Imma Marín i Santiago

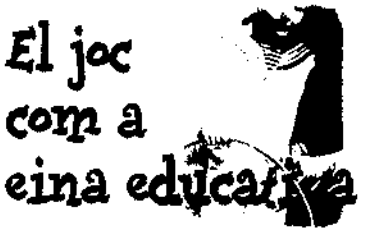

Àmbits de la ludoteca

Acomodació entre concepte i ubicació

Drets dels nens i nenes

Principi 7c

"El nen ha de gaudir plenament de jocs i recreacions, les quals hauran d'estar orientades cap a les finalitats perseguides per l'educació; la societat i les autoritats publiques s'esforçaran per promoure el plaer d'aquest dret."

Resolució núm. 1386 (XIV), de l'Assemblea de Nacions Unides, de 20 de novembre de 1959.

Ratificada en la convenció sobre els drets del nen, adoptada per Nacions Unides en la resolució 44/25, de 20 de novembre de 1989.

"AQUELLA CAPACITAT POC COMUNA... DE TRANSFORMAR EN TERRENY DE JOC EL PITJOR DELS DESERTS"

MICHEL LEIRIS

(prefaci a *Soleis bas* de Georges Limbour)

"L'HOME SOLSAMENT ÉS VERITABLEMENT HUMÀ QUAN JUGA"

F. VON SHILLER

"QUAN EM QUEIXAVA AL MEU PARE QUE NO TENIA JOGUINES ELL EM DEIA, ASSENYALANT-ME EL FRONT: AQUESTA, AQUESTA ÉS LA MILLOR JOGUINA"

CHARLES CHAPLIN

"DESITJO QUE SEMPRE, EN QUALSEVOL LLOC DEL MÓN, HI HAGI UN NOI CAPAÇ DE FABRICAR UN TREN AMB UN CORDILL I TRES SUROS, UNA CARRETA AMB UNA CAPSA DE SABATES I UN XIULET AMB UNA BRANCA DE SAÜC"

M-MADELAINE RABECQ-MAILLARD

Introducció

Sense saber amb exactitud l'origen de la idea de ludoteca infantil, sens dubte podem relacionar-la amb l'èxit que a nivell mundial van tenir durant la primera meitat del segle XX les biblioteques populars i el préstec de llibres.

Sembla ser que la primera ludoteca de la qual es té constància va ser fundada el 1934, a la ciutat de Los Angeles, Califòrnia, per la Sra. Infield, una ciutadana americana d'origen danès.

La Sra. Infield va constatar la necessitat dels nens i nenes, en els seus primers anys de vida, de jugar amb materials estimulants per al seu creixement, cosa que suposava tenir a l'abast del nen o nena gran varietat de joguines adequades a la seva edat. L'infant utilitza aquestes joguines durant un relatiu breu lapse de temps, perquè a mesura que madura (i en els primers anys de vida els canvis maduratius són molt ràpids) necessita altres joguines que responguin a la seva necessitat temporal.

Per a la Sra. Infield era difícil que els pares poguessin fer front als càrrecs que aquesta necessitat del seu fill suposava, i fins i tot era absurd que cada família individualment resolgués aquesta necessitat.

Sembla ser, doncs, que la idea de moderació del consum i de donar respostes col·lectives a problemes individuals va ser l'origen de les primeres ludoteques infantils.

L'any 1960, un any després que l'Assemblea General de les Nacions Unides reconegués el dret dels nens i nenes a jugar, la UNESCO va llençar la idea de les ludoteques a nivell internacional, i aquesta iniciativa va ser recollida per diversos països: Gran Bretanya, França, Suïssa, Canadà, EEUU, la península d'Escandinàvia... A l'Estat espanyol tenen lloc les primeres iniciatives en els anys 80.

Durant aquests 22 anys s'han portat a terme abundants experiències en diverses ciutats i pobles de l'Estat, i a poc a poc hem definit el nostre particular model de ludoteca.

Aquest model de ludoteca no és únic, ans al contrari; fent una ullada a les diferents ludoteques, fins i tot si observem les d'una mateixa ciutat, hi veurem ràpidament diferències importants.

En canvi, hi ha unes característiques comunes que ens permeten definir les ludoteques com a equipaments amb un projecte d'oci educatiu basat en el joc, que compta amb un fons lúdic significatiu (jocs i joguines adequadament seleccionats i classificats), assistits per professionals, especialitzats en l'educació a través del joc i la joguina i amb voluntat de servei públic.

La ludoteca... espai de joc

Si la principal activitat per desenvolupar en una ludoteca és el joc, considero important dedicar unes línies a precisar què entenem per joc.

«Jo diria que no es pot concebre la vida d'un nen sense jugar, jo crec que no arribaria a home; moriria com moriria si fos tancat en una habitació de la qual prèviament s'hagués tret l'aire.» *(1)*

Jugar és la principal activitat de la infància. Respon a la necessitat dels nens i nenes de mirar, tocar, tafanejar, experimentar, descobrir, expressar, comunicar, somiar...

Jugar és una necessitat, un impuls vital, primari i gratuït, que ens empeny, des de la infància, a explorar, conèixer, dominar i estimar el món i la vida.

És impossible parlar de l'ésser humà sense parlar de joc. No és casualitat que els nens de totes les èpoques i cultures tinguin en el joc la seva més preuada ocupació. Tampoc no és casualitat que en la Declaració dels Drets del Nen, adoptada per les Nacions Unides, el 1959, i ratificada posteriorment, el 1989, es reconegui el dret del nen al joc.

Jugar és una activitat lliure i espontània. És una activitat que produeix plaer; una font de satisfacció i alegria. Joc és gratuïtat absoluta. Es juga perquè es vol jugar, sense esperar cap benefici fora del propi joc. Per a R. Dinello, «el joc, per la seva pròpia definició, no té altre finalitat que l'alegria i el plaer de jugar». (2)

Joc és curiositat, experimentació i descobriment, creació i invenció. D. Winicott, pediatre i psicoanalista anglès, com a conseqüència dels seus estudis sobre joc i primera infància, afirma que la possibilitat que té l'ésser humà d'abordar tota activitat creativa és el producte d'una activitat lúdica ben consolidada en els primers anys de vida. (3)

El joc adquireix en la infància un valor psicopedagògic evident. Permet un harmoniós creixement del cos, la intel·ligència, l'afectivitat, la creativitat i la sociabilitat, i és la font més important de progrés i aprenentatge. Actua també com un estimulant de la superació personal, a partir de l'experimentació de l'èxit, que és la base de la pròpia confiança. Wallon afirma que el sentiment de superació que s'aconsegueix en el joc és el que proporciona al nen el gust per la feina.(4) En el joc s'interioritzen les normes i pautes de comportament social.

M. Garagordóbil ens diu: «Les activitats lúdiques que el nen realitza li permeten desenvolupar el seu pensament, satisfer les seves necessitats, elaborar experiències traumàtiques, descarregar tensions, explorar, descobrir el goig de crear, omplir-se de fantasia, reproduir adquisicions i assimilar-les, relacionar-se amb els altres, ampliar els horitzons de si mateix... Per tot això, es pot afirmar que estimular l'activitat lúdica, positiva, simbòlica, constructiva i cooperativa, és sinònim de potenciar el desenvolupament infantil». (5)

En resum, «el que sent el nen en el joc és la satisfacció de realitzar-se, d'afirmar-se com a persona, d'experimentar l'alegria de l'autonomia, de l'èxit i de la conquesta». (6)

El fet que una activitat pugui ser considerada com un joc depèn de la situació i denota més una actitud que no el simple fet de manipular una joguina. Martine Mauriras-Bousquet ens diu que «jugar és no demanar per un moment a la vida que sigui una altra cosa del que és ni que tingui una altra finalitat més que ella mateixa». (7)

El joc és el desig d'allò amb el que es juga, no el desig d'allò que falta i que s'ha d'aconseguir, sinó el desig del que està aquí i ara, de l'instant que passa i del que sorgirà. Dit d'una altra manera, «el joc és pures ganes de viure, no un determinat tipus de vida que la moda o el costum fan desitjable, sinó la realitat tal com és, la vida tal com ve». (8)

No són totes aquestes afirmacions suficients com per no haver de col·locar al joc un altre adjectiu o

justificant? Jocs educatius, jocs didàctics, educar mitjançant el joc, jocs per aprendre...

Concepte de ludoteca. Línies definitòries

Per al correcte desenvolupament del joc es necessiten un seguit de condicions: temps, espai, joguines i objectes diversos, companys i companyes, i adults disposats a compartir, acompanyar i valorar el joc.

L'objectiu principal de la ludoteca és facilitar al màxim aquests requisits, proporcionar als nens i nenes estimulants disposats i condicionats per al joc, abundants joguines i material lúdic, i facilitar la trobada entre les persones, nens, joves i adults, sota la tutela i orientació de professionals especialitzats.

Dit per a dit. Il·lustració del llibre *Recull de Joguetes Artesanals de les Illes Balears* de Joan Sans

Les ludoteques poden ser el marc privilegiat que possibiliti espais de joc lliure, espontani i creatiu. Des d'aquest punt de vista, podem definir la ludoteca com «una casa de xocolata», una porta oberta a la imaginació, la bola de vidre en la qual tot pot succeir, el tren on som tots i que ens porta a tot arreu, el lloc on compartir il·lusions, fantasies, sentiments, somriures, alegries i també picabaralles i males cares, és una possibilitat de creació, pur desig de viure.

No obstant això, no hem de magnificar el valor educatiu de la ludoteca i convertir-la en el substitut dels buits formatius de l'escola o de les necessitats terapèutiques d'alguns nens.

La ludoteca no és un pàrquing d'infants, ni un cangur col·lectiu. No és una pista americana, ni una piscina de boles, ni una atracció, ni un espectacle. No és un magatzem, ni un supermercat.

La ludoteca no és un lloc on ocupar el temps lliure dels nens i nenes amb activitats més o menys formatives, on ensenyar tècniques i recursos manuals, artístics o d'aprenentatge.

La ludoteca no és ni un recurs didàctic per a l'escola, ni un recurs lúdic per al centre de temps lliure, tot i que pot formar part d'ambdós projectes. Gairebé gosaria dir que ha de formar-ne part, ja que no es pot parlar d'educació infantil sense deixar un espai al joc.

Com ha quedat explicat anteriorment, el joc té suficient valor en si mateix i és suficientment indispensable per al desenvolupament físic, cognitiu, afectiu i social dels infants, perquè la ludoteca no necessiti cap altra justificació.

Objectius de la ludoteca

Sense ànim de ser exhaustiva voldria esmentar alguns dels objectius que a la llarga defineixen un projecte de ludoteca:

Oferir als nens i nenes joguines i materials lúdics adequats a la seva edat, de bona qualitat, variats pel que fa a les funcions, bonics, estètics, etc., perquè ells mateixos escullin en funció dels seus gustos i aptituds.

Oferir un espai adequat al joc lliure, afavoridor de la imaginació, creativitat i esperit lúdic.

Possibilitar la trobada de companys de jocs amb qui compartir no tan sols les joguines, sinó, sobretot, els moments d'expansió lúdica, les rialles, els sentiments, la imaginació. Companys que potser es converteixin en amics amb qui compartiran part de les seves vides.

Possibilitar la vivència i expressió d'una relació diferent entre nens i adults més natural i comunicativa, en especial en el si de la família.

Afavorir la integració de nens i nenes amb deficiències.

Educar hàbits positius per al consum de joguines entre famílies, orientar-les a l'hora de comprar-les i motivar la reflexió sobre el necessari reconeixement del dret al joc i les seves conseqüències.

Recuperar jocs tradicionals i tornar-los als nens i nenes.

Arreglar les joguines que es fan malbé a la ludoteca i les que els nens portin de casa seva, i també idear i realitzar joguines senzilles.

Dinamitzar mitjançant activitats infantils directament relacionades amb el joc i les joguines l'entorn immediat.

Analitzar, valorar i avaluar joguines i facilitar-ne la informació a fabricants, associacions de consumidors, gremi de jugueters, etc.

Amb el plantejament rigorós d'aquests objectius i una bona coordinació entre ludoteques que ens permetés rendibilitzar informacions i experiències, podríem, sens dubte, pal·liar la problemàtica actual que hi ha entre la necessitat de jugar i les poques possibilitats de joc enriquidor dels nens i nenes.

Funcions específiques de la ludoteca

Funció lúdica i educativa

En aquest nivell, l'objectiu principal que s'ha de plantejar una ludoteca és el d'afavorir, a partir del joc, que els nens creixin sans, alegres i feliços.

No es tracta només d'educar mitjançant el joc, sinó d'«imaginar una educació per al joc, és a dir, idear i aplicar tècniques i activitats per desenvolupar o reanimar la capacitat de jugar en petits i grans». (9)

Per tant, la llibertat d'actuar, de recrear l'espai i els objectes, les seves relacions amb la resta de companys, amb els professionals, i la possibilitat de tractar els materials, i fins i tot les idees, de forma no convencional, han d'estar garantits.

La funció lúdica i educativa es desprèn, doncs, de la mateixa definició del joc.

Funció socioeconòmica

Una funció importantíssima de la ludoteca és, sens dubte, posar a l'abast de tots els nens i nenes d'una població determinada les joguines i materials, que, pel cost elevat, no són a l'abast de totes les famílies.

El servei de préstec de joguines a l'exterior pot convertir-se, des d'aquest punt de vista, en una activitat imprescindible.

Funció comunitària i cultural

La ludoteca pot ser també un agent dinamitzador de la vida al barri. Pot convertir-se en un lloc on grans i petits se sentin còmodes i on neixin iniciatives destinades a afavorir la relació i la vida ciutadana. Pot actuar de suport a la família i oferir-li recursos lúdics i espais de joc intergeneracionals.

L'experiència ens diu que la ludoteca es converteix fàcilment en l'eix de l'animació infantil del barri o zona on es trobi i que fa de catalitzador de les activitats ludicoculturals, com carnestoltes, festes majors, jocs tradicionals..., no tan sols per als nens, sinó per a tota la comunitat: família, veïns, etc.

La ludoteca pot convertir-se també en animador del joc a l'escola i pot oferir als mestres assessorament i idees, i als nens i nenes, la possibilitat de gaudi de l'equipament i les joguines.

El servei de préstec a l'exterior és un recurs ofert per algunes ludoteques i utilitzat pels mestres de les escoles.

També són cada vegada més les ludoteques que ofereixen, en horari escolar, les seves instal·lacions a les escoles.

Funció de formació i informació als pares

La ludoteca ha d'oferir a la família un marc de relació pares-fills. Ha de ser, també, un fòrum entre pares i mares per a la reflexió de tots els temes relacionats amb el joc i les joguines. En aquest sentit, la ludoteca pot incidir i ha d'incidir en l'interior de les famílies, i ha d'afavorir debats pedagògics, assessorament personalitzat en la tria de joguines i transformació de l'actitud dels pares davant les situacions de joc.

En aquest sentit, els pares i mares no han de ser considerats com a *consumidors passius* de les ludoteques, sinó com a *actius col·laboradors* d'aquestes.

Funció d'investigació i desenvolupament

La ludoteca també pot ser el marc d'investigació i recuperació de jocs tradicionals. Pot ser la font inesgotable d'invenció de nous jocs.

Des de la ludoteca es poden analitzar i avaluar la qualitat de les joguines (avaluació tant educativa com de disseny), a partir de fitxes d'observació de joguines, estadístiques d'ús, etc. Els fabricants o

les associacions de consumidors poden utilitzar les ludoteques com a vertaders bancs de proves.

Diferents models de ludoteca a partir de les seves funcions

Les diferents prioritats de funcions que ens marquem, la ubicació urbanística, la interrelació amb altres projectes d'intervenció educativa o sociocultural definiran el nostre model de ludoteca.

Si plantegem com a principal la funció socioeconòmica, lògicament l'activitat de préstec a la sala i a l'exterior serà fonamental per a nosaltres.

Si aquesta mateixa funció es planteja en una zona de petits nuclis urbans, amb poca o nul·la comunicació entre aquests, és possible que la millor alternativa sigui un ludobus.

Si el nostre principal interès és l'anàlisi i avaluació de joguines, les fitxes i sistemes d'observació, les estadístiques d'ús, etc., això serà la nostra primera preocupació, per aquest motiu, l'organització i gestió de la ludoteca girarà al voltant d'aquesta finalitat.

Saltar a corda. Il·lustració del llibre *Recull de Joguetes Artesanals de les Illes Balears* de Joan Sans

No obstant això, sigui quin sigui el nostre ordre de prioritats respecte a les funcions de la ludoteca, *la funció lúdica i educativa ha de tenir sempre un lloc rellevant* i totes les altres hi han d'estar presents en alguna mesura.

El desenvolupament de la funció lúdica i educativa dependrà molt de la ubicació de la ludoteca; no és el mateix la ludoteca en un hospital que en un equipament cultural (museu, centre cívic...), en una zona rural, en un barri marginal, o en una zona cèntrica d'una gran ciutat.

En el cas que la ludoteca formi part d'una institució d'educació infantil de temps lliure, les possibilitats d'acció educativa creixen enormement, ja que en aquest cas la ludoteca forma part d'un projecte educatiu global, en el qual cada activitat té raó de ser per si mateixa i en el projecte col·lectiu.

A vegades, la ludoteca està ubicada en centres cívics en què s'ofereixen activitats tant per a adults com per a nens. Aquesta alternativa afavoreix molt el desenvolupament de les funcions comunitàries i formatives amb els pares; en canvi, pot passar que, ocasionalment, s'utilitzi la ludoteca, per part dels usuaris del centre cívic, com a guarderia. Cal definir molt bé, doncs, els objectius i funcions d'aquestes ludoteques, i deixar clares les bases necessàries per al desenvolupament de la seva funció educativa: espais d'ús exclusiu i adequats a les necessitats de la ludoteca; professionals especialitzats; organització i funcionament que atengui, en primer lloc, els objectius educatius plantejats (no en funció exclusiva de les necessitats organitzatives del casal, del centre cívic, o dels pares i mares), etc. ◆

CITACIONS BIBLIOGRÀFIQUES

(1) VILA, Pau. "Què els portaran els Reis als nostres fills?". *L'AVENÇ*. Barcelona: 1912.

(2) DINELLO, R. *El derecho al juego*. Estocolm: Ed. Nordan, 1982.

(3) WINNICOTT, D. (1972). *Realidad y juego*. Barcelona: Ed Gedisa, 1986

(4) WALLON, H. (1974). *La evolución psicológica del niño*. Mèxic: Ed. Grijalbo. Barcelona: Ed. Crítica, 1984.

(5) GARAIGORDOBIL, M. (1995). *Psicología para el desarrollo de la cooperación y de la creatividad*. Bilbao: Ed. Desclée de Brouwer.

(6) FERNÁNDEZ, L. *Les Joguines*. Barcelona: Federació de Cooperatives de Consumidors de Catalunya, 1987.

(7) MAURIRAS-BOUSQUET, M. "Un oasis de dicha". *CORREO DE LA UNESCO*, maig de 1991, pàg. 13-17.

(8) MAURIRAS-BOUSQUET, M. "Un oasis de dicha". *CORREO DE LA UNESCO*, maig de 1991, pàg. 13-17.

(9) MAURIRAS-BOUSQUET, M. "Un oasis de dicha". *CORREO DE LA UNESCO*, maig de 1991, pàg. 13-17.